

שם הקורס: ישן וחדש בלמדנות הגליצאית במפנה המאה ה-19
שם המרצה: מר יצחק ברוך רוזנבלום
היקף הקורס בש"ש:
היקף הקורס בנ"ז:
דרישות קדם:
סוג הקורס: שיעור
שנה"ל: תש"פ, סמסטר ב
מס' הקורס:

נושאי הקורס:

בחלקו הראשון (6-1) יעסוק הקורס בדרכי לימוד התורה בגליציה, במפנה המאה ה-19. יושם לב למבנה בית המדרש וקשרי רב-תלמיד, לחדירתם ההדרגתית של תכנים חדשים בגבולות בית המדרש וליצירתה של ספרות תורנית וסמי-תורנית בסגנונות חדשים המאפיינים את התקופה. תתואר גם פעילותן של ישיבות וראשיהם, כדוגמת ר' יוסף יוזפא שטרן היושב בז'ולקייב, ר' צבי הירש הלר בברודי ואחרים. לקראת סיום החלק הראשון, נכיר את היצירות המודפסות הראשונות של ההשכלה התורנית בגליציה.

בחלקו השני (14-7) של הקורס נעמיק בספרות התורנית בגליציה במאה ה-19. בכלל זאת, יצירתם של פוסקי הלכה בולטים לאורך המאה, בה נעמוד על דפוסי מחשבה שונים בהתאם וכתגובה לחשיפה להשכלת הזמן. נתמקד בעיקר בספריהם של ר' יעקב אורנשטיין, ר' שלמה קלוגר, ר' יוסף באב"ד ותלמידיו, ר' יוסף שאול נתנזון, ר' צבי הירש חיות ור' חיים נתן דמביצר. במקביל, נכיר את ספרות ההשכלה הגליצאית ונעמוד על ייחודה כפרי ההשכלה התורנית. בהקשר זה נעייין ביצירתם של שמשון בלוך, שלמה יהודה רפפורט, נחמן קרוכמל וחבורת משכילים תורניים מלבוב שכינתה עצמה "הרואים".

מטרות הקורס:

הבנה מיטבית של תוצאות המפגש בין יהודי גליציה לתנועת ההשכלה על בית המדרש ויושביו. במהלך הקורס יילמדו טקסטים יסודיים מיצירת הזמן, בעיקר התורנית, תוך שימת לב למאפיינים הייחודיים לספרות תורנית בעידן ההשכלה.

מהלך לימודים:

מספר שיעור	נושא	קריאה (קיצור)
1	פרחי בית המדרש: תרבות לימוד התורה בגליציה	חובה: סילבר, ישיבות, עמ' 75-80 רשות: ריינר, קלויז
2	'תלמידיו' של ר' אפרים זלמן מרגליות: מקרה בוחן להבנת יחסי רב-תלמיד בגליציה	חובה: גרטנר, הרב, עמ' 185-188, עם הערות
3	'אין על עפר משלה': חכמי זמושץ' כמבשרי העידן החדש	חובה: הורוויץ, קהילות רשות: פרוידנטל
4	ישיבות בגליציה: ר' יוסף יוזפא שטרן, ר' צבי הירש הלר ור' אלעזר לנדא	חובה: שוורץ, יד המלך
5	משכיל נולד: סביבת גידולו של נחמן קרוכמל	חובה: לחובר, ההשכלה; רשות: רוזנבלום, מורה נבוכים
6	צעדים ראשונים בספרות ההשכלה התורנית: חיים סטנאבר וזאב וולף בוכנר	חובה: זהר, בוכנר
7	רב ישן ומשכילים חדשים: ה"ישועות יעקב" ומשכילי לבוב	חובה: מנקין, חרם רשות: דובאוויק, ישועות יעקב

מספר שיעור	נושא	קריאה (קיצור)
8	דור שני להשכלה התורנית ותגובה בוגרת: ר' שלמה קלוגר, פעילותו הרבנית ויחסיו עם השכלת הזמן	חובה: גרטנר, רבנות
9	רבנות משכילה: ר' צבי הירש חיות, ר' שלמה יהודה רפפורט, ר' שמואל ולדברג	חובה: גרטנר, הרב רשות: שיפריס, עמ' 6-10 ועמ' 153-155
10	הפרדת רשויות: ר' יוסף שאול נתנזון, יצירתו ורבנותו	חובה: ברנפלד, זכרונות
11	ספרות ההשכלה בגליציה: שבילי עולם, ביכורי העתים, כרם חמד, מורה נבוכי הזמן נספח: מלחמת חסידים ומשכילים – מאבק ספרותי	חובה: פלאי, כרם חמד רשות: עמיר, שערים
12	טשטוש גבולות: ר' יוסף באב"ד ותלמידיו בצבת ההשכלה והחסידות	חובה: טיקוצ'ינסקי, מנחת חינוך
13	מחקר תורני: פועלם של דייני קראקא כמייצג ספרות חדשה, ר' אברהם יענער ור' חיים נתן דמביצר	חובה: גרטנר, היסטוריוגרפיה,
14	תורה והשכלה במסלולי חיים: קורותיה של חבורת משכילים תורניים בלבוב	חובה: שיפריס, שי"ר

ביבליוגרפיה:

קריאת חובה:

- ברנפלד, שמעון, זכרונות, רשומות, כרך ד, הוצ' דביר, תל אביב תרפ"ו, עמ' 169-176.
- גרטנר, חיים, הרב והעיר הגדולה: הרבנות בגליציה ומפגשה עם המודרנה, 1815-1867, הוצ' מרכז זלמן שזר, ירושלים תשע"ג, עמ' 302-312.
- גרטנר, חיים, 'ראשיתה של כתיבה היסטורית אורתודוקסית במזרח אירופה: הערכה מחודשת', ציון, שנה סז (תשס"ב), עמ' 293-303.
- גרטנר, חיים, 'רבנות וחסידות בגליציה במאה התשעה עשרה: ר' שלמה קלוגר והחסידות', בתוך: אטקס, ע' ואח' (עורכים), במעגלי חסידים: קובץ מחקרים לזכרו של פרופסור מרדכי וילנסקי, הוצ' מוסד ביאליק, ירושלים תש"ס, עמ' 51-74.
- הורוויץ, צ"ה הלוי, לתולדות הקהילות בפולין, הוצ' מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ח, עמ' 272-290.
- זהר, נעמי, 'בין קודש לחולין: על 'צחות המליצה' ו'כתר מלכות' מאת זאב וולף הכהן בוכנר', בתוך: הנ"ל, עוללות מבציר: השכלה חסידות מתנגדות ביצירות נשכחות, הוצ' ראובן מס, ירושלים תשמ"ז, עמ' 19-28.

- טיקוצ'ינסקי, מיכל, **יסודות השיטה הלמדנית בספר 'מנחת חינוך'**, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן תשע"ד, עמ' 6-13.
- לחובר, פישל, 'ההשכלה בגליציה', בתוך: הנ"ל, **מחקרים ונסיונות**, הוצ' א"י שטיבל, ורשה תרפ"ה, עמ' כ-לב.
- מנקין, רחל, 'החרם בלמברג בשנת 1816 – רברבנות משכילית והיסטוריוגרפיה יהודית', **ציון**, שנה עג (תשס"ח), עמ' 174-198.
- סילבר, מיכאל, "'ישיבות אין מצוי במדינתנו מכמה טעמים נכונים": בין חסידים ומתנגדים בהונגריה', בתוך: אטקס, ע' ואח' (עורכים), **במעגלי חסידים: קובץ מחקרים לזכרו של פרופסור מרדכי וילנסקי**, הוצ' מוסד ביאליק, ירושלים תש"ס, עמ' 75-108.
- פלאי, משה, 'כרם חמד, כתב העת העברי של חכמת ישראל בגליציה ובאיטליה', **קשר** 38 (2009), עמ' 77-86.
- שוורץ, דניאל, לתולדות רבי אלעזר לנדא, בתוך: לנדא, ר' אלעזר, **יד המלך**, הוצ' מכון ירושלים, ירושלים תש"ס, עמ' 15-26.
- שיפריס, נתן, **שלמה יהודה רפפורט (שי"ר), 1790-1867: תורה, השכלה וחכמת ישראל, וראשיתה של הלאומיות היהודית המודרנית**, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, הוגש לסנט האוניברסיטה העברית בירושלים, תשע"ב, עמ' 170-176.

קריאת רשות:

- דובאוויק, יוסף מרדכי, 'תולדותיו ודרכי לימודו של בעל הישועות יעקב', **ישורון** לז, עמ' תתכ"א-תתס"א.
- עמיר, יהודע, **שערים לאמונה צרופה: התחדשות החיים היהודיים במשנתו של נתמן קרוכמל**, הוצ' האוניברסיטה הפתוחה, רעננה 2018, עמ' 29-37.
- פרוידנטל, גד, "נצח ישראל" או "רצח ישראל"? : מקום המדע בחידושיו של ר' ישראל מזאמוטש על התלמוד, בתוך: **לימוד ודעת במחשבה יהודית**, הוצ' אוניברסיטת בן-גוריון, באר שבע תשס"ו, עמ' 223-235.
- רוזנבלום, יצחק ברוך, 'מורה נבוכים בין משכילי ולמדני גליציה', **דעת** 85 (2018), עמ' 189-228.
- ריינר, אלחנן, 'הון, מעמד חברתי ותלמוד תורה: הקלויז בחברה היהודית במזרח אירופה במאות הי"ז-הי"ח', **ציון**, שנה נז (תשנ"ג), עמ' 287-328.